

HUKUK TARİHİ

1.ÜNİTE

Kadım Dönemler Hukuk

kişi, kendisinin de karıştığı bir ihtilafta yargıç olamaz” prensibi ister istemez devreye girecektir. Gerçekten, anlaşmazlıkların, vuku bulmalarından önce belirlenmiş kurallara göre ve tarafların dışında bir merci/otorite tarafından çözümlene ihtiyacı devletin ve hukukun ortaya çıkmasının ilk ve ana sâikidir. Bu bakımdan hukuk [hukuk disiplini oluşmadan önceki hukuk], hem oluşumu hem de gelişimi bakımından dil’e benzer. Tıpkı gramer ilminin oluşmasında olduğu gibi, hukuk ancak oldukça yüksek bir gelişme düzeyine vardıldıktan sonradır ki hukuk ilmi ortaya çıkar. Hukuk tarihinin bir diğerk konusu ve amacı ise insanlık tarihi boyunca hukuk düzeninin gelişme ve tekâmül safhalarını göstermektir. Sosyologlar ve hukukçular, bu insan-toplum-hukuk üçlemesi arasındaki diyalektik ilişki ve etkileşim süreci içinde hukukun ortaya çıkmasını, “sosyal eylemlerin (davranışların) norm yaratma gücü” olarak adlandıırırlar. “Tarih bilinci, ‘geçmiş’, ‘şimdiki zaman’ ve ‘gelecek’ arasındaki diyalektik birliği kurmak ve ‘geçmiş’i, ‘şimdiki zaman’ ve ‘gelecek’ bütünlüğünde değerlendirmektir”.

SUMER’DE VE AKKAD’DA HUKUK

MÖ IV. binyılın ortalarına kadar giden bir tarihte Sumer’de yazılı hukuk belgelerinin varlığı bilinmekte ise de, bu metinler elimize ulaşmamıştır. Sumer ve onları izleyen dönemlere ilişkin Mezopotamya yasaları konusunda takribî tarihleri göz önünde tutularak şöyle bir sıralamaya gidilebilir: Sumerce yazılmış yasalar: Urukagina (2350); Ur-Nammu (2100); Ana-ittişu (2000) ve Lipit-ıştar (1900) Yasaları. Akkadca yazılmış yasalar: Eşnunna (1770) ve Hammurabi (1750) Yasaları. Daha sonra da Orta Assur Yasaları (1450-1250) ve Yeni Bâbil Yasaları (625-539) Tarihin belki de ilk sosyal reformist kralı Urukagina’nın koyduğu yasalar (Urukagina Yasaları), Lâgaş hükümdarı olan Urukagina (2351-2342), zenginlerin fakirleri sömürmesine ve hepsinin de ruhbânlarca istismarına karşı bayrak açmıştı.

Özel Hukuk

Sumer hukukunun aileye büyük önem verdiği, görülmektedir. Evli kadın, kendi mâlik olduğu mallar üzerinde dilediği gibi tasarruf hakkına sâhip bulunmaktadır. Sumer hukuku, evlenmeyi, tek taraşı bir akit olarak kabul etmiştir. Aileler arasında mutabakat sağlandıktan sonra, evlenecek erkek, şahitlerin huzurunda, evleneceği kadına karşı görevlerini ifa edeceğini taahhüt eden bir belgeyi imzalarlardı. erkeğin evleneceği kadına vereceği Nudunnu (evlilik hediyesi, mehir) denen hediyein mikdarı da belirtilirdi. Kural olarak, bir erkeğin meşrû tek bir karısı olabilirdi. Ancak, bâzı hallerde ve belli şartlarda, erkeğin ikinci bir kadınla da evlenebilmesi mümkündü. Bu olumlu hükümlerin yanında, Sumer Hukukunda, erkek karısını alacaklısına rehin olarak verebilmekte; sadâkatsizlik gösteren karısını köle olarak satabilmektedir.

Kadın, kocasının sadâkatsizliği, alâkasızlığı, evlilik hukukuna riayetsizliği gibi sebeplerle boşanma talebinde bulunabilirdi. Babanın vefatı halinde erkek çocuklar eşit olarak kendisine vâris olurlardı. Eğer baba, bâzı erkek çocuklarını evlendirmeden vefat etmişse, bu erkek çocuklar, miras hisselerinden başka, evlenme masraşlarına tekâbülden mikdarda bir fazla alırlardı. Kız çocukları evlenirken, babalarından cihaz (şeriktu) aldıklarından, bunun onların miras hisselerine karşılık olduğu düşünülür ve kız çocukları babalarına mirasçı olamazlardı. Menkul ve gayrimenkullerde mülkiyet hakkı fertlere tanındığı gibi, tüzel kişilere de tanınmıştır.

Ödünç para vermelerde alınacak azami faiz (sibtu) miktarının % 40 olarak belirlendiği görülmektedir.

Kamu Hukuku

Suçlunun takibi ve cezalandırılması devletin yetkili organlarınca yapıldı. Bir hürü öldüren bir başka hür kişi, ölenin ve öldürenin sosyal mevkiine göre değişen bir para cezası öderken, aynı suçu işleyen bir köle öldürülürdü. Bir başkasına bedenî bir zarar veren köleye ise göze göz, dişe diş, yani kısas ilkesi uygulanırdı. Sumer hukuku, özel mülkiyete verdiği önem dolayısıyla, hırsızlık suçuyla ilgili olarak ağır cezalar öngörmüştü. Yargılama yeri tapınaklardı ve hâkimler genellikle râhiplerdi; meslekten hâkimler ise üst düzey mahkemelerde görev yaparlardı. Her ihtilâf, hâkim önüne gitmeden önce, görevleri ihtilâşara dostâne çözüm bulmak olan resmî arabulucuların önüne gelirdi.

BÂBİL'DE HUKUK

Hammurabi Kanunnamesi, Mezopotamya hukuk metinleri içinde en kapsamlı, en ayrıntılı, en pratik ve en seküler olanıdır. tlarından biri olan bu Kanunnâmesini, bir taş stel üzerine yazdırarak herkese ilan ve tebliğ mahiyetinde olmak üzere, Bâbil şehrindeki Marduk/Esagila Tapınağı'na diktirmiştir (M.Ö. 1783) Kanunnâme'de düzenlenen hususlar, genel olarak evlilik ve aile mülkiyeti, mülkiyete karşı işlenen suçlar, arazi ve ev, ticaret ve alışveriş, saldırı ve yaralama, köle hukuku, meslek sâhiplerinin verdikleri zararlar, eşya şyatları ve ücretler

gibi konuları içermektedir.

Özel Hukuk

Hammurabi Kanunnâmesi'nde en büyük yer aile hukukuna, evlenme, nişanlanma, boşanma, miras, evlatlık edinme gibi konulara ayrılmıştır. Evlenirken, kadına, babası -veya, babasının vefat etmiş olması durumunda erkek kardeşleri- tarafından; pederinin terekesinden alacağı miras hissesine tekâbül etmek üzere “şeriktu” denen bir çeyiz verilirdi. Ayrıca, evlenme esnasında, erkek karısına “nudunu” denen bir hediye verirdi. Hammurabi Kanunnâmesi, bâzı haklı sebeplerin bulunması durumunda her iki tarafa da boşanma hakkı tanımıştır. Hammurabi Kanunnâmesi'nde mirasla ilgili hükümlerin Sumerlerdeki miras hükümleri ile aynı olduğu görülmektedir. Vefat eden babanın çocuklarından biri daha önce ölmüşse, haleşyet ilkesi geçerli idi, yani onun çocukları babalarının miras hissesini tevarüs ederlerdi. Müteveffanın hiç çocuğu bulunmuyorsa, miras kardeşlerine; onların da bulunmaması durumunda amcalara intikal ederdi.

Bâbil'de kadının durumu Mal mülk sâhibi olabilir ve bunlara tasarruf edebilirdi; alıp satabilir, miras alabilir, bırakabilir, vasiyet yapabilirdi. Serbestçe evin dışına da çıkarak çarşı pazarda işlerini yapabilirdi. Bâzı kadınlar ticaret yapar, Hammurabi Kanunnâmesi, Ortadoğu ve Ön- Asya coğ-rafyasındaki kavimler için, daha sonra Roma'nın Batı dünyasına bıraktığı hukuk mirasına benzer bir temel oluşturmuş, Tevrat'taki hukukî düzenlemelerle Hammurabi Kanunu arasındaki benzerlikler de dikkat çekicidir; Menkul ve gayrimenkuller üzerindeki özel mülkiyet hakkı kanunla korunmuştu. Diğer yandan, Hammurabi Kanunnâmesinde kamu ve özel mülkiyet ayrımı yapıldığı, kamu yararına tahsîs edilmiş malların ve ibâdet yerlerinin kamu mülkiyeti kategorisinde değerlendirildiği görülmektedir. Mülkiyeti edinme yolları; akit, miras, zamanaşımı ve birleşme'dir. Akitle mülkiyetin intikali, Roma Hukukundaki gibi şekli formalitelere bağlı değildir; yazılı irade beyânları yeterlidir. Bir kimseden, aslında ona ait olmayan bir şeyi iyi niyetle satın almış olan kişi, gerçek malikin ortaya çıkması durumunda malı malikine iade etmek zorunda idi.

Kazandırıcı zaman aşımı süresi üç yıldır. Ancak küçüklük, gâiplik ve esaret zamanaşımını durdururdu.

Gayrimenkul satışının yazılı bir belgeye dayanması zorunlu kılınmıştı. Fakat taşınmazını satan kişiye, hattâ onun akrabalarına da, satılan taşınmazı, parasını iade ederek geri alma hakkı tanınmıştı.

Hata da bir borç kaynağıdır, doktorun hatası gibi. Beklenmeyen haller, sözleşmeden doğan borcu sona erdirebilir. Yetkisiz temsilcinin yaptığı işlemler, namına işlem yapılan şahsın icazetiyle geçerli hale gelebilir. Akitlerde iyi niyet esası hâkimdir. Kira akdinin yazılı bir belgeye dayandırılması, Ödünç verme akdinin yazılı bir şekilde yapılması, Borcunu ödemekten âciz olan borçlusunu, alacaklı, köle olarak satabilirdi. Hattâ bu köleleştirme, belli bir süre (üç yıl) ile sınırlı olarak borçlunun karısına ve çocuklarına da sirayet edebilirdi. İşçilere ödenecek ücret miktarlarının belirlendiği, ücret tespitinde işçilerin yaşlarının ve mevsimin dikkate alındığı görülmektedir.

Kamu Hukuku

Cezalandırmada esas ilke “lex talions” (kisas) ilkesiydi yani taraşarın sosyal statüsü eşitse, suç sayılan şilin aynısının devletçe suçlunun şahsına da uygulanmasıydı. İftira suçunda genel ilke, iftira edenin, iftira ettiği suçun cezası ne ise o cezaya çarptırılmasıdır. Bâbil’de, râhipler noterlik, imza tasdiki, vasiyet düzenleme gibi hizmetler de ifa ederlerdi. Ayrıca, bâzı durumlarda taraşarı dinleyip karar verirler, resmî belgeleri saklar, ticarî anlaşmaları kayıt ve tescil gibi işlere de bakarlardı. Diğer yandan, verilecek ücret karşılığında vasiyetten sözleşmeye kadar istenen her şeyi yazıya dökmeye hazır bir kâtipler sınıfı da vardı. Hammurabi Kanunu’na göre, korunmalı durumdaki bir malı evden vs. çalan kişinin cezası idamdır; ancak dışarıda bulunan başkasına ait bir hayvanın, geminin; veya emâneten verilen bir şeyin çalınması durumunda, el kesme veya tazminat ödeme cezası uygulanır. Hammurabi Kanunnâmesi, evli kadının zina etmesini çok ağır bir suç telakki ederek, fâillerini, “bağlanarak nehre atılma” cezası ile cezalandırmaktadır Bâzı suçların failinin bulunamaması durumunda, mağdûrların uğradıkları zararların telâssi için, söz konusu zararların ya o mahallin halkınca -ve/veya, belki de devletçe/tapınakça- tazmin edilmesi gibi bir yola gidilmektedir.

ASSUR’DA HUKUK

Orta Assur Kanunları, Hammurabi Kanunları’ndan sonra kadîm Mezopotamya’nın en önemli hukuk belgesi olup, adında da belirtildiği gibi Orta Assur dönemine aittir. Aşağı yukarı Hz.

Musa’nın zamanında ve belki de biraz daha öncesinde [MÖ 1450-1250 yıllarında] tedvîn edildiği ve hazırlanışında Hammurabi Kodu’ndan yararlandığı anlaşılmaktadır.

HİTİT’TE HUKUK

Anadolu, MÖ IV. binyıla dek uzanan büyük medeniyetlerin beşiği olan bir coğrafyadır. Hitit tarihi, genellikle, Eski Krallık Dönemi (MÖ 1650-1450) ve imparatorluk Dönemi (MÖ 1450- 1200) olmak üzere ikiye ayrılarak ele alınır. Hititlerin kendilerinden önce Anadolu’da yaşayan Hattilerin yasa ve törelerini devralmış, bunları daha da geliştirmişlerdir. Hammurabi Kanunnâ mesinin etkisi her yerde hissedilir. Suça yaklaşım felsefesi, “kisas”, “misliyle mukabele” ilkesi olduğu halde; Hitit hukuk zihniyeti, doğan zararın bir şekilde giderilmesi ve mağdûrun bu yolla tatmin edilmesi esası üzerine kuruludur.

Özel Hukuk

Ailenin temeli mukavele ile kararlaştırılan meşrû evlenmedir. (iç-güveyilik) şeklinde bir uygulama da vardı ki, aynı âdeti Assurlularda da görmekteyiz. Evlenmede asıl olan tek kadınla evlilik olmakla beraber, her ne kadar buna cevaz veren açık bir hükme rastlamıyorsak da; bir

erkeğin birden fazla kadınla evlenebilmesinin (poligini) kabul edildiği ve uygulandığı anlaşılmaktadır. Sâmi kavimlerle kıyaslandığında Hitit toplumunda kadına daha ileri haklar tanınmıştır ve kadınların toplum içindeki konumları daha yüksektir. Hitit kanunları, yakın akrabalar arasında evliliği yasaklayan birçok düzenlemelere de yer vermek- tedir. Usûl, fûrû ve kardeşler arasındaki evliliklerin yasak olması yanında, kuzenler arasındaki cinsel ilişki bile barbarlık olarak değerlendirilir ve ölüm cezası ile cezalandırılırdı. Gayrimen- kuller üzerindeki mülkiyetin ilâhların tasarrufu altında olduğu ve bütün topraklar üzerinde birinci derecede mülkiyet hakkının -ilâhlar adına- hükümdara ait bulunduğu yolunda bir anlayış hâkimdi. Hitit Yasaları, haksız şillerle ve sözleşmelerle ilgili hükümlere de yer vermekte, meselâ karz, satım, mübadele, kira, hizmet vs. akitleriyle ilgili düzenlemeler görülmek- tedir. Hayvanlarca verilen zararlardan dolayı sâhipleri, vuku bulan zararı tazminle mükellef tutulmakta. orcun ödenmemesi hâlinde, bu durum borçlunun köleleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Kamu Hukuku

Suçun mahiyetine ve fâilde kast unsurunun bulunup bulunmadığına göre miktarı değişen bir meblağın, suçlu tarafından suçtan zarar görene ödenmesi, meselâ suçlunun ortaya çıkan zararın birkaç misli tazminata mahkûm edilmesi gibi cezalar vardı. Assur kanunlarında çok yaygın olan bedenî cezalar Hitit hukukunda sadece kölelere uygulanırdı. Hür kişilerin birbirlerine karşı işledikleri cinâyet, yaralama, hırsızlık, saldırı, kara büyü, mala mülke zarar verme gibi suçlara öngörülen cezalar tazminat şeklindedir. Ayrıca tedavi masraşarını ödemek ve işten kaldığı günler için de karşı tarafa, onun yerine iş yapacak kimse temin etmek gibi cezalar verilirdi. ilke olarak suçluların devlet organları tarafından cezalandırılmaları esası benimsenmiş ve ihkâk-ı hak ve intikam uygulamasına yer verilmemiş. Hitit kanunları, hür kişiler arasındaki cinâyet vak'alarında kâtilin tazminat ödemesini öngörmektedir. Hititlerin savaş hukukunun, çağındaki ülkelerin hukuku ile ve hele Assur'la kıyaslandığında çok insanî olduğu görülmektedir.

Hitit Hukukunun, mülkiyet hakkına tecavüz, hırsızlık gibi suçlar için genellikle para cezaları öngördüğü anlaşılmaktadır. Suçlu hem çaldığı şeyleri iade etmek, hem de çalınan şeylerin mahiyetine göre değişen miktarlarda, -genellikle üç misli tazminat ödemek durumunda idi. Evli bir kadının, kendi rızası ile zina etmesi ölüm cezasını gerektiren çok ağır bir suç olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan, evli bir kadının, evinde bir başkası ile zina halinde yakalanması durumunda, kocanın her ikisini de öldürmesine izin verilmişti. Kral ve kraliçe de dahil olmak üzere hanedan mensuplarının yargılandığı “Pankuş Meclisi” ile yargılamayı tapınak râhiplerinin yaptığı, özel teâmülleri olan tapınak mahkemeleri hâric tutulursa Hitit'te üç derece mahkemesi bulunduğu anlaşılmaktadır. Kral Mahkemesi; Âyân Mahkemesi; Aksakallar Mahkemesi. Pankuş Meclisi kralları ve kraliçeleri bile sorguya çekmek ve haklarında hüküm vermek yetkisini haizdi.

Esas itibarıyla “cezanın şahsiliği ilkesi” benimsenmiş ise de, istisnâî olarak, bâzı hallerde, ceza suçlunun aile fertlerine, hattâ bir şehrin tüm sâkinlerine bile cezanın sirayet edebilmektedir. dünyevî suçlar bakımından bu kuralın tek istisnası hükümdara başkaldırma suçudur. Diğer bir istisna, ilâhlara karşı işlenen suçlar (dinî suçlar) idi. ilâhların, kendilerine karşı bir suç işlendiğinde, sadece o kişiyi değil, tüm ailesini ve soyundan gelenleri bile cezalandırdıklarına inanılırdı. Üçüncü

istisna ise kölelere ilişkindi. Eğer bir köle hür bir kişiyi öldürürse, sadece o köle değil, ailesi de cezalandırılırdı.

İBRANİLERDE HUKUK

Hitit Hukuku gibi, ibrani Hukuku da “çivi yazısı hukuku” olarak da adlandırılan Mezopotamya hukukundan büyük ölçüde etkilenmişti. Bu durum, Hammurabi Kanunnâmesi ile görülen paralelliklerden açıkça anlaşılmaktadır. ibrani kutsal kitap külliyyâtının diğer bir kısmını da Talmud oluşturur. Binlerce sayfayı bulan Talmud, neredeyse Tevrat ile eşdeğerde tutulur ve ibranilerce “ikinci Tevrat” olarak kabul edilir. ibrani Hukuku, Kudüs’ün Romalılar tarafından işgal ve tahribinden önceki birinci devrede hukukun kaynağı Tanah (Tevratı ve Zeburu da içeren ve 39 kitaptan oluşan Eski Ahit) ve örf ve âdet hukukudur. ikinci devirde ise Mişna ve Talmud da hukuk kaynakları arasına katılmıştır. Talmud, Yahudilerin medeni ve dinî kanunlarıdır ve Tevrat’ın devamı, mütemmimi sayılır.

Özel Hukuk

ibrani Hukukuna göre fertler hukukî ehliyet bakımından eşit statüde değildir. Daha önceki toplumlarda gördüğümüz hürler ve köleler ayırımına, ırk (kavim) esasına dayalı bir ayrımcılık da eklenmiştir. Gerek kan, gerek evlilikten doğan akrabalığın bâzı dereceleri evlenmeye engel olarak görülmekteydi. ibrani Hukuku, erkeğe, dilediği zaman karısını boşayabilme hakkını tanımaktaydı. Bu hakkın kullanılması için kocanın, boşadığı kadının eline bir “boşama belgesi” vermesi yeterliydi. ibrani Hukukuna göre, ilk dönemlerde, sadece erkek çocuklar babalarına mirasçı olabilirdi. Odalıktan veya Yahudi olmayan kadından olan çocuklar mirastan pay alamazdı. Öte yandan, en büyük erkek evlâda miras paylaşımında bir üstünlük tanındığı; ona diğer erkek kardeşlerinden bir misli fazla pay alma hakkı verildiği görülmektedir. Ödünç para vermelerde, ibrani olmayan birisine faizle borç verme câiz olduğu halde; bir Yahudi’nin diğer bir Yahudi’den faiz alması kabul edilmemiştir. Özel mülkiyet o kadar gelişmişti ki, kral bile birisinin toprağına el koyamazdı. Çünkü toprak “Yahve’nin mülkü” sayılır, zâhirde sâhibi durumundaki kişiler misaşır olarak düşünülürdü.

Kamu Hukuku

Suçlulara verilecek cezada temel kural kısas ilkesidir, Tevrat’ta, karşı taraf kabul etse dahi, diyet ödenmesi uygulamasına karşı çıkılmaktadı. Ölüm veya organ kaybı gibi bir sonuç doğurmayan kavga ve yaralamalarda tazminat ödenmesi ve doğan zararın giderilmesi yoluna gidilmektedir. Çalınan veya sâhiplenilen malın kendiliğinden geri getirilmesi durumunda

çalınan malın, değerinin % 20 fazlası ile iade edilmesi gerekir. Zina eden evli ve nişanlı bir kadının ve zânî erkeğin cezası taşlanarak öldürülmedir. Ensest ve homoseksüel ilişkiler de en ağır cezaya çarptırılan suçlardandı. Kezâ, hayvanlarla cinsel ilişkiye girenler ve eyleme konu

hayvan da öldürülürdü. ibrani savaş hukuku da savaşta esir düşenler konusunda, gönüllü olarak teslim olanlarla, zor kullanılarak teslim alınanlar arasında bir ayırım yapmaktadır. Bu genel hükümlerin ötesinde, diğer kavimlerle ilişkiler ve savaş hukuku bakımından Tevrat’ın çok sert hükümler içerdiği görülmektedir. Kişinin suçlu olup olmadığını belirlemede, diğer delillerin yanında, en büyük mevki şahitliğe verilmiş ve bu konuda özel hükümler getirilmiştir. On Emir’in dokuzuncusu şahitliğin tam bir dürüstlük içinde yapılması ile ilgilidir. şâhit ve başka delillerin bulunamadığı durumlarda sanık söz konusu şili işlemediğine dair yemin ederse beraat eder. Yemin dinî bir ritüel şeklinde icrâ edilirdi.

KADİM HİNT'TE HUKUK

M.Ö. dört bin yıllarına kadar giden bir indus Uygarlığından bahsetmek mümkünse de bilinen Hint tarihi, Hazar Denizi'nin güneybatı bölgesinden gelen ve kuzeyden başlayarak Hindistan'ı işgal eden Aryan'larla başlamaktadır. Aryan istilâsı M.Ö. iki bin ile bin beş yüzlere

tarihlenmektedir. Sanskritçe kaynakların bulunuşuna kadar, insanlığın bilinen en eski hukuk kaynağı olarak -Ahd-i Atîk hariç tutulursa- Homer'in destanları (M.Ö. 800) kabul ediliyordu. Hint pozitif hukuku bakımından çok önemli bir yer işgal eden Vedalar (M.Ö. 1500) ve Upanişatların (M.Ö. 800-500) yanında, gerek özel ve gerek kamu hukuku konularında, tarihin çeşitli dönemlerinde takriben M.Ö. VI. asırla III. asır arasında çıkarılan Jagamatha, Nârada, Vişnu, Gautama, Baudhâyana, Vasiştha, Apastamba, Manu ve Yajnavalkiya mecelleleri gibi

Manu Kanunları, 2685 beyitten ibâret Sanskritçe bir metin olup 12 kitaba ayrılmıştır. Bir kanun mecmuasından daha çok bir ahlâk mecmuası niteliğindedir. 3. kitabı aileye, aile reisinin vazifelerine, evlenmeye, ailenin dinî görevlerine; 8. kitabı hâkimlerin vazifelerine, hukukî ve cezaî konulara; 9. kitabı nikaha ve terekenin taksimine, Vaysiyalar ile Sudraların vazifelerine dairdir. Hintlilerce Vedalardan sonra en çok ihtirâm gösterilen bir kaynak olan ve dünya edebiyatının en yüksek manzum felsefî kitabı olarak nitelendirilen Hindistan'ın Ahd-i Cedid'i durumundaki Bhavagad-Gita (Tanrı'nın Ezgisi anlamına gelmektedir) da mahkemelerde üzerine yemin edilen kutsal bir kitaptır ve MÖ 400 ile 200 yılları arasına tarihlenmektedir.

Özel Hukuk

Hint/Brahman Hukuku, yasal evlilikleri, makbul ve şereşi olan ve yasal olmakla beraber, makbul ve şereşi olmayan evlilikler şeklinde ikiye ayırmış ve sekiz çeşit nikâh öngörmüştür. Makbul ve şereşi evlilikleri diğerinden ayıran en önemli özellik, kadının babasının evlenmeye razı olması ve evlenme masraşarını üstlenmesi; erkeğin evleneceği kadına, onun mülkü olmak üzere bir miktar mal (stridhana: "mehir") vermesi ve evliliğin dinî bir âyinle icrâ edilmesidir. Yakın akrabalar arasında evlilik Hint Hukukunda yasaklanmıştır. Boşanma çok nâdir bir durumdu. Boşanmayı talep hakkı sadece kocaya tanınmıştı, meselâ iffetsizlik hâlinde karısını boşayabilirdi; Babanın vefatı hâlinde miras erkek çocukları arasında eşit olarak paylaşıldı.

Ancak, en büyük erkek çocuğun mevkii ve sorumluluğu diğer çocuklardan daha üstün tutulur ve bu sebeple onun miras hissesine fazladan bir pay daha eklenirdi. evde henüz evlenmemiş bir

kız kardeş varsa, onun çeyiz masrafı için erkek kardeşler, miras hisselerinin dörtte birini vermek durumunda idiler. Annenin vefatı hâlinde malları sadece kız çocuklarına intikal ederdi; bu hüküm Yajnavalkiya Mecellesinde açıkça yer almaktadır.

Kişiyi miras yoluyla intikal etmiş olan mallar (miras malı) ile, bizzat kazandığı mallar (müktesep malları) arasında fark gözetilirdi. Kişinin birinci kategorideki malları üzerinde, ikinci kategorideki mallarında olduğu kadar serbestçe tasarruf edemeyeceği düşünülürdü. Brahmanlar satın alma yoluyla toprak sâhibi olamaz, ancak bağış yoluyla olabilirler. Kşatriyalar da toprak satın alamazlardı; onlar ancak fetih/ ganimet yoluyla toprak edinebilirlerdi. Vaysiyalar için bu konuda bir kısıtlama yoktu, her türlü hukukî işlemlerde bulunabilirlerdi. Sudralar ise taşınmaz sâhibi olamaz; ancak diğer sınışarın topraklarında işçi veya ortakçı olarak çalışabilirlerdi.

Zamanaşımıyla iktisap da mümkündü, Menkul mallar on sene bilşil tasarruf/zilyetlik ile edinilebilirdi. Taraşarın edimlerini yerine getirmesi hususuna çok önem verilir, akdin şartlarına

uyulmaması suç sayılırdı. Fakat varna düzeni bu noktada da işe karıştırdı. Borçlu eğer Brahman kastından ise borçluyu edimini îfâya zorlayacak bir yol yoktu.

Kamu Hukuku

Hint'te Ceza Hukuku ile ilgili en eski düzenlemeler Manu ve Yajnavalkiya yasalarıdır. Diğer suçlarda olduğu gibi, cinâyete verilen ceza da, suçu işleyen ve mağdûrun ait olduğu kasta göre değişirdi. Bir Brahmanı öldürmek suçların en ağır sayılır ve Kşatriya bile olsa idamla

cezalandırılırken; bir Brahmanın aşağı kastlardan birini öldürmesi hâlinde, aşağı kastlara doğru gittikçe miktarı azalan para cezalarına; meselâ bir Sudrayı öldürmüşse az bir para cezasına, bir Kşatriyayı öldürmüşse en ağır para cezasına hükmolunurdu. Hırsızlık suçunun cezasının belirlenmesinde kast statüsü ters bir etki yapardı. Şöyle ki, cinâyete, hakaret gibi, suçlunun şeref ve haysiyetini zedelediği düşünülmeyen suçlarda, bu suçları işleyenlere verilen cezalar yüksek kastlara doğru çıktıkça azalırken; hırsızlık gibi, failin şereşni ihlâl eden suçlarda ise ceza miktarı, yukarı kastlara doğru çıktıkça ağırlaşır.

Hakaret suçlarında da, suçluya, suçun mahiyetine ve taraşarın kast statüsüne göre değişen cezalar uygulanırdı. Bir Brahmanın üzerine tüküren, aşağı sınıftan birinin dudakları; sözle hakaret etmişse dili kesilir veya ağzı kızgın demirle dağlanır, elle vurmuşsa eli kesilirdi. Ters durumlar, para ve hapis cezaları ile geçiştirilirdi. Manu Yasasına göre, bir kişi aynı kasttan bir kadınla rızası ile cinsel ilişkide bulunursa cezalandırılmaz. Ancak, bir kişi kendisinden yukarı varnadan bir kadınla rızası ile veya rızası dışında cinsel ilişkiye girse ölüm cezasına çarptırılırdı. Bu cezanın infazı da, erkeğin yakılması, kadının da köpeklere parçalatılması şeklinde icrâ edilirdi. Kadîm hukuk sistemlerinin birçoğunda, gasp ve soygunla hırsızlık suçu arasındaki ayırım kesin olarak ortaya konamadığı ve hepsi hırsızlık suçu olarak tarif edildiği halde, Manu Mecellesi bu ikisi arasındaki ayırımı gâyet açık bir şekilde ortaya koymaktaydı. Hint savaş hukukunda, sarhoşların, delilerin, korkakların, yaşlıların, kadınların, çocukların ve Brahmanların öldürülmesi yasaklanmıştı. Gautama Mecellesi bu listeye elçileri ve inekleri de eklemektedir. Bizzat yargılama faaliyetinde bulunurken, Brahman veya Kşatriya kastından, - genellikle Brahman- hâkimler Kral'a yardımcı olurlardı. Yargılamayı bizzat kendisinin yaptığı davalarda kralın suçluyu affettiği de olurdu;

KADÎM ÇİN'DE HUKUK

Çin'de insan kültürünün başlangıcına ait ilk izler muhtemelen, MÖ 7000'li yıllara kadar uzanmaktadır. MÖ VI. asrın başlarında Cheng ve Chin dükalıklarınca bir kanunlar külliyyâtının (mecelle) oluşturulduğunu görmekteyiz. Bu mecelle, aristokrasi yanlısı bir düzenleme

idi. Çu hanedanı döneminde (MÖ XII-III. asırlar arası) de devletin yazılı hukuk kuralları koyduğunu biliyoruz.

Özel Hukuk

Evlenme "kadının satın alınması" şeklinde yapıldı. Evlenecek erkeğin babası kızın babasına kıymetli bir hediye göndererek onu satın alır, kız tarafı da buna, hatırı sayılır bir çeyiz göndererek karşılık verirdi. Baba cihetinden akrabalarla evlenilemezdi; evlenecek kadın ve erkeğin aynı sülâleden olmaması gerekirdi. Erkek karısını -çocuk doğurmamasından, gevezelik yapmasından- herhangi bir sebepten dolayı boşayabilirdi. Zina mutlak boşanma sebebi idi. Bu durumda, suçlu kadın ancak suç ortağından başka birisi ile evlenebilir; ayrıca koca, isterse bu suçu işleyen karısını satabilirdi. Çin hukuku, miras hakkını sadece ölenin fûrûna tanımıştı; usûle miras hakkı tanınmıyordu. Miras ailenin en büyük erkek çocuğuna intikal eder ve o ailenin reisi statüsüne

geçer, atalara ibâdet vazifesini de yüklenirdi. Çin’de borcun yazılı bir belgeye dayanması ve söz konusu belgenin bu işle görevli bir memura tevdi edilmesi gerekirdi.

Kamu Hukuku

Çin’de de ceza hukuku öç ve kısas esasına dayanıyordu. Suç işleyen kişi, zarar gören kişinin kendisi veya akrabaları tarafından cezalandırılırdı. idam; ayak, burun gibi uzuvların kesilmesi, kısırlaştırılma, yüze/alna damga vurma vs. Ancak miktarı suçun türüne göre değişen bir diyet parası ödemek suretiyle suçlunun bu cezalardan kurtulabilmesi mümkündü. Cezalandırmada

kasdın mevcudiyeti aranmı ştır. Ayrıca giderek “cezanın şahsiliğı” ilkesinin benimsendiğı; “cezanın suçlunun ailesine de sirâyeti” uygulamasına son verildiğı anlaşılmaktadır. Ancak devlet aleyhine işlenen suçlardan dolayı suçlunun ailesinin de cezalandırılması uygulamasına devam edilmiştir. Yargılama süreci basitti, lisanslı noterler müvekkilleri lehine hazırladıkları metinleri mahkemede okurlardı. şüphelilerin parmak izleri alınır ve itiraşarda bulunmaları için işkence uygulanırdı. Çin adaletinin salt belgelere dayanan bir yargılama usûlü benimsediğı anlaşılmaktadır. Davalarda sözlü savunmalara yer verilmiyor, taraşarın yazılı dilekçelerinin okunması ve ifadelerinin dinlenmesi ile yetiniliyordu.

